

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

Ühtne Eesti kool – visioon tuleviku Eesti koolist

2019

RITA-RÄNNE projekt aitab välja töötada teaduslikult põhjendatud innovaatilisi lähenemisi rände ja lõimumise protsesside juhtimiseks Eestis, eesmärgiga aidata kaasa majanduse arengule ja ühiskonna sidususe suurenemisele

SISSEJUHATUS

Eestis on 2019. aastal ebamõistlikult kõrge sotsiaal-majanduslik segregatsioon eri rahvusrühmade vahel ning vähene avatus erineva kultuurilise identiteediga inimeste suhtes. Seetõttu ei ole me ilmselt suutnud piisavalt rakendada eesti keelest erineva kodukeelega inimeste potentsiaalseid võimeid, mida Eestis alaliselt või ka pikema perioodi vältel ajutiselt elavad inimesed omavad nii üksi kui ka omavahelises koostöös. Oma osa tänases situatsioonis on kohati segregeerival ja assimileerival koolisüsteemil, mis eristab õpilasi õppekeele alusel ja ei võta piisavalt arvesse õppijate mitmekesisust kui võimalust õppe kvaliteedi tõstmiseks. Seega saavad lasteaed ja kool olla ka võtmerollis, et üles ehitada paremat koolisüsteemi kõigile neile, kes peaksid Eestis elades ja töötades omandama Eesti riigiidentiteedi ja rakendama oma potentsiaali kõigi teiste eestimaalastega koostöös. Nii oleme oma projekti raames jõudnud arusaamisele, et meil on vaja ühtset Eesti kooli. Rääkides ühtsest Eesti koolist peame silmas nii koole kui ka lasteaedu. Näeme, et ühel päeval peaksid kõik koolid ja lasteaiad olema küll oma eri näoga, kuid teatud mõttes sarnased, et tagada Eesti Vabariigi põhiseadusest, riiklikust õppekavast ja meie rahvusvaheliselt võetud kohustustest lähtuvate eesmärkide saavutamine parimal võimalikul moel. Igal Eesti inimesel peab olema võimalus saada väga hea haridus, mis võimaldab hästi tegutseda nii kohalikus kogukonnas kui ka rahvusvaheliselt. Selleks peavad edasi liikuma väga paljud Eesti koolid sõltumata nende tänasest õppekeelest või asukohast, sõltumata kohaliku kogukonna eripäradest ja poliitilisest situatsioonist. Käesolev teemakokkuvõtte avab meie projekti arusaama sellest, milline peaks olema ühtne Eesti kool. See on arusaam sellest, kuhu peaksid kõik lasteaiad ja koolid jõudma mõistliku aja jooksul, kuid kindlasti peaks see jõukohane olema kõigile vähemalt kümne aastaga. Käesolevas projektis on meie eesmärgiks katsetada erinevaid meetodeid ja töövahendeid, mis võimaldavad erinevas kohalikus kontekstis olevatel ja erineva õppijate mitmekesisusega koolidel liikuda ühtse Eesti kooli suunas. Uuringu tulemused ja testitud meetodid ja vahendid saavad kõigile huvilistele kättesaadavaks 2020. aasta lõpuks. Seejärel on juba igal koolil ja koolipidajal võimalik õpitu põhjal kavandada uusi muutusi oma kogukonnas.

AUTORID

Margus Pedaste, Tartu Ülikool, haridusteaduste instituut

Laura Kirss, Tartu Ülikool, haridusteaduste instituut

Mare Kitsnik, Tartu Ülikool, eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Käesoleva teemakokkuvõtte valmimisse on andnud olulise panuse veel Raul Eamets, Merit Hallap, Viivian Jõemets, Kristina Kallas, Tatjana Kiilo, Birute Klaas-Lang, Margit Keller, Äli Leijen, Merle Linno, Maria Makarova, Dagmar Narusson, Marika Padrik, Kristiina Praakli, Ave Roots, Annike Soodla, Olga Sõtnik, Ülle Säälük, Marek Tamm, Tiit Tammaru, Kerli Tsirk.

MIS ON ÜHTNE EESTI KOOL?

Kuidas defineerida ühtset Eesti kooli?

Ühtsaks Eesti kooliks nimetame kooli, kus õpivad **koos** erineva keele- ja/või kultuuritaustaga õpilased, kellele tagatakse **nüüdisaegse õpikäsituse** põhimõtetest lähtuv peamiselt **eestikeelne** õpe, mis toetab Eesti **riigiidentiteedi** kujunemist ja eneseteostust ühiskonnas, väärtustades õpilaste **kultuurilist identiteeti**.

Kuidas ühtse Eesti kooli definitsiooni lahti mõtestada?

Esmalt on oluline, et see definitsioon kehtib nii koolide (sh üldharidus- ja kutsekoolid) kui ka lasteaedade kohta. Teiseks võib tähele panna, et definitsioonis on rõhutatud viite ühtse Eesti kooli põhitunnust: 1) õpilased õpivad koos sõltumata nende kodukeelest või kultuuritaustast, 2) õpe toimub peamiselt eesti keeles, 3) vastab nüüdisaegse õpikäsituse põhimõtetele, 4) oluline on Eesti riigiidentiteedi kujundamine, mis on aluseks eneseteostusele ühiskonnas ning 5) koolis on väärtustatud kõigi õpilaste erinevad kultuurilised identiteedid. Järgnevalt avame neid tunnuseid mõnevõrra põhjalikumalt.

- ❖ **Koos õppimise** all mõistame ühtse Eesti kooli kontekstis seda, et sõltumata kodukeelest ning kultuuritaustast õpetatakse kõiki lapsi koos ühises koolis (tüüpiliselt piirkonna koolis), st et koolipidaja ei eralda teadlikult õpilasi vaid koduse keele põhjal eri õppeasutustesse või pikemaks perioodiks eraldi rühmadesse või klassidesse. Suurem osa õppest peab toimuma erineva kodukeele või kultuuriidentiteediga õpilastel ühises õpiruumis. Koos õppimine teeb võimalikuks selle, et eri kodukeele ning kultuurilise taustaga õpilased õpivad varakult üksteise kõrval ja üheskoos tegutsema. See omakorda tähendab, et hilisemas elus on selline koostöötamine loomulik ja ühiskonnas on vähem mureks rahvusrühmade eraldatus. Kokkuvõttes saavutame koosõppimise kaudu sidusama ühiskonna ja vähendame sotsiaal-majanduslikku segregatsiooni. Koosõppimisest võidavad nii eesti kodukeelega kui ka kõik teised õppijad. Eesti õpilastele on muu kodukeelega õpilastega igapäevane kokkupuude vajalik, et õppida mitmekultuurilises keskkonnas toimetulekut, oskust teha koostööd väga erinevate inimestega ja ka arendada oma võõrkeeleoskust. Muu kodukeelega õppijad saavad igapäevaselt (valdavalt) eestikeelses keskkonnas toimetades väga hästi ära õppida eesti keele. Loomulikus koolikeskkonnas toimub koos õppides kultuuripädevuse ja avatud hoiaku areng enamasti iseenesest. Siiski on tähtis koolikeskkonna kujundamisel silmas pidada seda, et õppijad tunneksid end turvaliselt ja hästi sõltumata oma keel- ja kultuuritaustast.
- ❖ **Nüüdisaegse õpikäsituse ja selle põhimõtete** all mõistetakse koolikultuuri, millele on omane õppijakesksus (õppijate kaasamine õpingute kavandamisse, läbiviimisse ja tulemuste hindamisse, iga õppija vajadustest lähtumine), avatus (uutele ideedele, probleemide lahenduskäikudele ja lahendustele, mitmekesisusele (sh keeleline, kultuuriline, erivajadustest lähtuv)) ning ainealaste teadmiste ja oskustega koos ka üldpädevuste arendamine (õpioskused, koostööoskused, enesejuhtimisoskused, subjektiivse heaolu kujundamise oskused), mis võimaldab iga õppija potentsiaali avamist. Vt ka <http://hm.ee/opikasitus>.
- ❖ **Eestikeelne õpe** tähendab erinevate ainete õppimist eesti keeles, sh seda, et eestikeelset aineõpet alustavad varakult ka muu kodukeelega õpilased. Ühtses Eesti koolis on aineõpetajad pädevad

toetamiseks õpilaste samaaegset ainealaste teadmiste-oskuste ning keeleoskuse arengut lõimitud aine- ja keeleõppe kaudu. Eestikeelse aineõppega paralleelselt toimub õpilaste eesti keele arendamine keeletundides. Olulise hulga muukeelsete õpilaste puhul toimub neile eesti keele kui teise keele õpetamine eraldiseisvalt. Definitsioonis viidatud „peamiselt eestikeelne“ õpe viitab aga sellele, et sõltuvalt koolist ning kogukonnast võib osa aineõpet toimuda ka mõnes teises keeles, nt võib kool pakkuda õpilastele ingliskeelset geograafiat, prantsuskeelset kirjandust või vene õpilastele venekeelset matemaatikat või füüsikat. Omaette potentsiaal seisneb rahvusvahelises õppes, kasutades digiajastu võimalusi, nt virtuaalreaalsust.

Üleminekuperioodil võib kasutada muu kodukeelega õpilaste puhul keelekümblusmeetodit (aga ka kakskeelset õpet ja toetatud õpet) nende õpilaste ja/või õpetajate puhul, kus muidu võiksid kannatada ainealased õpitulemused või meetodit, kus alustatakse suuremas mahus õppega, mis ei ole eesti keeles ja järkjärgult suurendatakse eesti keeles õppimise osa.

- ❖ **Riigiidentiteet** “näitab, kas ja kuivõrd on vastavas ühiskonnas inimeste erinevate etniliste identiteetide kõrval välja kujunenud nende ühine samastumine riigiga ning samal ajal ka oma erinevuste vastastikune tunnustamine. Võrreldes etnilise identiteediga tähistab riigiidentiteet inimeste mõnevõrra üldisemat ja just avaliku sfääriga seotud sotsiaalset orientatsiooni ning sellele vastavaid sotsiaalse tegevuse vorme (osalemist).” (Vetik, 2015, lk 24). Ühist riigiidentiteeti jagavad inimesed tunnevad end riigi kodanikena, tajuvad tihedat seotust riigiga ja väärtustavad seda, orienteeruvad riigi ülesehituses, tunnevad ja austavad riigi seadusi, sümboleid, tavasid ja riigikorralduse põhiväärtusi (Tamm et al., 2018) ning täidavad kodanikele seatud ootusi (nt osalemine riigi ja kohaliku kogukonna tegevustes, osalemine valimistel).

Riigiidentiteedi kõrval toetab ühtne Eesti kool ka õpilaste **mitmikidentiteeti**, mis “tähistab inimeste erinevate kollektiivsete identiteetide kimpu” (Ehala, 2019, lk 3). Ühtse Eesti kooli kontekstis kasutatakse seda mõistet kahe või enama kultuurilise identiteedi kandmise kohta. Näiteks olles samaaegselt Eesti vabariigi kodanik, võib inimene end sellele lisaks tunda ka eestivenelase, eestiukrainlase või eestirootslasena.

- ❖ **Kultuuriline identiteet** ehk rahvusidentiteet “kujuneb välja ühise keele, kultuuriliste hoiakute, traditsioonide, ajalookogemuse (kultuurimälu) jms pinnalt” (Tamm et al., 2018). Ühtses Eesti koolis toimub õpilaste kultuurilise identiteedi väärtustamine (märkamise ja arvestamise õpetajate ning kaasõppijate poolt) nii õppijakeskse lähenemise kui ka kultuuritundliku õpetamise abil. Kultuuritundliku õpetuse lähenemise kohaselt muudab õpilaste kultuuriteadmiste ja eelnevate kogemuste arvestamine õppimise tähenduslikuks ning selle kaudu ka tulemuslikumaks (Gay, 2000). Tegemist on protsessiga, kus toimub õpilaste intellektuaalne, sotsiaalne, emotsionaalne ja poliitiline võimestamine nende kultuuritausta kaasamise kaudu, et õppeprotsessis anda edasi vajalikke oskusi, teadmisi ning hoiakuid (Ladson-Billings, 2009). See tähendab, et iga õpetaja peab olema teadlik oma õppijate kultuurilisest taustast ning kavandama, kuidas seda õppeprotsessi tõhustamiseks arvesse võtta ja aidata igal õpilasel tunda end väärikalt sõltumata oma identiteedist. Seejuures tuleb osata lahendada ka identiteetide ja ajaloo erineva tõlgenduse põhjal tekkinud konflikte.

- ❖ **Eneseteostus ühiskonnas** osutab sellele, et ühtne Eesti kool annab õpilastele kaasa teadmised, oskused ja hoiakud, mis on vajalikud tänapäeva maailmas toimetulekuks ning ühiskonna aktiivseks liikmeks olekuks. Pädevused, mida tuleb eeskätt silmas pidada on näiteks kultuuri- ja sotsiaalne pädevus, vähemolulised pole koostööoskused ning avatud hoiak mitmekesisuse suhtes.

KUIDAS LIKUDA ÜHTSE EESTI KOOLI SUUNAS?

Ühtseks Eesti kooliks võib saada ükskõik milline Eesti kool või lasteaed tingimusel, et ta vastab definitsioonis ja selle selgitustes seatud ootustele. Arvestades Eesti demograafilist arengut ning seni koolivõrgus toimunud muutusi on tõenäoline, et paljudes piirkondades tähendab ühtse Eesti kooli teke eestikeelsete õppeasutuste suuremat avanemist muu kodukeelega õpilastele. Samas on Eestis juba näiteid, kus ühtne Eesti kool tekib täiesti uue õppeasutusena kahe erikeelse kogukonna ühendajana või avaneb vene õppekeelega kool eesti kodukeelega peredele. Valik on suuresti kohaliku kogukonna otsustada, kuid sõltub muidugi ka iga kooli ja lasteaia inimestest – kuivõrd ollakse valmis ühtse Eesti kooli suunas liikuma.

Ühtse Eesti kooli suunas liikumisega tuleb paralleelselt alustada nii lasteaedades kui ka koolides. Praegu lasteaia käimist alustavad lapsed on enamasti valmis kiiresti omandama eesti keele ja suudavad seejärel jätkata eestikeelse õppega koolis. Põhikoolides ei ole kohene üleminek peamiselt eestikeelsele õppele enamasti kohe võimalik. Seega on mõistlik kavandada vähemalt nelja-aastane ettevalmistusperiood, mille vältel tagatakse õpetajatele vajalik täiendus- ja ümberõpe, ühtse Eesti kooli ideede rakendamist toetavate materjalide ja metoodika väljaarendamine ning eesti keeles õpetatavate ainete osakaalu järkjärguline suurendamine.

Varasemate uuringute ja heade praktikate põhjal nii Eesti kui ka rahvusvahelises kontekstis võib tuua välja rea ettepanekuid, mille rakendamine toetaks ühtse Eesti kooli suunas liikumist. Järgnevalt on ettepanekud esitatud kategoriseeritult selle alusel, milline osapool mida saab ellu viia. Tuleb rõhutada, et tegemist on esialgsete ettepanekutega, mille tõhusust erinevates kontekstides Eestis on vaja veel hinnata. Käesolevas projektis valitakse neist osa välja katsetamiseks kuues Eesti koolis, kuid projekt ei ole nii ulatuslik, et kõiki tegevusi hinnata Eesti erinevates piirkondades. Seetõttu tuleb seda loetelu võtta esialgsena.

Mida saab teha riik?

- ❖ **Tuleb suurendada kooli juhtkonna ning -pidaja vastutust koolile seatud ühtse Eesti kooli eesmärkide saavutamisel**, st seada sisse haridusasutuste kvaliteedihindamine ning siduda see koolide akrediteerimise ning tegevuslubade jätkumisega. Kui kohalik omavalitsus ei tule toime õpilastele kvaliteetse ühtse Eesti kooli põhimõtetest lähtuva hariduse võimaldamisega, siis tuleb riigil võtta vastutus enda kanda (riik peab võtma koolipidaja rolli).
- ❖ Tuleb välja töötada motivatsioonipakett ja toetusmeede tänastele koolidele, et need oleksid enam avatud muu kodukeelega õpilaste vastuvõtuks ja abistamiseks. Muutuste hindamiseks tuleb välja töötada indikaatorid ja nende hindamise meetodid.
- ❖ Tuleb **muuta seadusi** nii, et muu kodukeelega õpilaste nõutav eesti keele tase põhikooli lõpuks oleks B2 ning gümnaasiumi lõpuks ja soovitatavalt ka kutsekeskhariduse omandamise järel **C1 tasemel**.

- ❖ Tuleb käivitada riiklik programm õpetajate esmakoolituse arendamiseks ühtse Eesti kooli vajadustest lähtuvalt (ümberõpe, esmakoolituse kohustusliku osa uuendamine ja lisamooduli pakkumine, praktikavisiitide süsteemne läbiviimine oma kohalikust kogukonnast eemal).
- ❖ Tuleb käivitada riiklik programm ühtse Eesti kooli vajadustest lähtuvate õppematerjalide väljatöötamiseks või kohandamiseks, näiteks eesti keele kommunikatiivse õppe, lõimitud aine- ja keeleõppe, kultuuritundliku õppe ning laiemalt nüüdisaegse õpikäsituse põhimõtete ja üldpädevuste omandamise toetamiseks. Programmi võtmepartneritena tuleb näha nii ülikoolide kompetentsikeskuseid kui ka eraettevõtteid. Kompetentsikeskuste vastavate tegevuste rahastamiseks tuleb välja töötada pikaajaliselt rakendatav fiantsseerimismeede.
- ❖ On vaja käivitada riiklik eesti keele õpetajate ja eesti keeles õpetavate aineõpetajate, aga ka lasteaia- ja klassiõpetajate täiendusõppeprogramm (tänapäevaste aktiivõppemeetodite, avastus- ja projektõppe praktiline kasutamine, tänapäevased teadmised keeleoskuse arengust ja selle toetamisest, kultuuritundlik õpe, õpilasi motiveeriv õpe, õpilaste isiksusliku arengu ja kaaslastega koostööoskuse toetamine).
- ❖ **Toetamaks eestikeelse keskkonna laiemat levikut**, tuleb luua soodsad tingimused, et Eesti kõigi haridusasutuste töökeel oleks eesti keel (koosolekutel, üritustel, infomaterjalides, ametialases kirjalikus ja suulises suhtluses jne). Eestikeelne töökeskkond kujundab õpilaste riigiidentiteeti ja toetab nende eesti keele oskuse arengut – see on eriti kriitiline piirkondades, kus valdavaks keeleks on vene keel.

Mida saab teha koolipidaja (sh riik koolipidaja rollis)?

- ❖ **Lasteaedades ja koolides järk-järgulise eesti õppekeelele ülemineku toetamine** koos ühtse Eesti kooli teiste põhimõtete rakendamisega. Selleks tuleb seada sihiks, et igas lasteaiaühendas töötab väga hea eesti keele oskusega (C1 tasemel) õpetaja. Lasteaia viimane aasta peab olema eestikeelne ja tasuta.
- ❖ Vene õppekeelega koolide madalamates kooliastmetes **eestikeelse aineõppe suuremas mahus rakendamiseks** on oluline edasi arendada väga hea eesti keele oskusega aineõpetajatele pakutavaid motivatsioonipakette. Täienduseks palgalisale tuleb koolidega koos välja mõelda uusi atraktiivseid ja õpetajaid tunnustavaid lahendusi. Üksikute õpetajate värbamise asemel on veelgi olulisem püüda luua muutust koolimeeskondades, sest teiste riikide kogemused näitavad selgelt, et muutused saavad alguse juhtkonna tasandilt.
- ❖ **Eesti õppekeelega koolide puhul peaks soodustama senisest suuremat avatust mitmekesisemale õpilaskonnale ning laiemalt kogukonnale.** Seda on võimalik soodustada positiivsete stiimulite (nt täiendav rahastus) kui ka tunnustuse ja suurenenud avaliku tähelepanu kaudu. Keeleliselt ja kultuuriliselt mitmekesised koolid võiksid kujuneda omaette kompetentsikeskusteks, kust teised koolid vajadusel nõustamist saaksid tellida. Lisaks on siin asjakohane parimate praktikate levitamine laiemalt, sest selle kaudu on võimalik positiivsete eeskujude toel teisi koole julgustada ja innustada.

Mida saab teha kool?

- ❖ Eesti keele kui teise keele metodika peab kõigis koolides muutuma kaasaegseks ehk **kommunikatiivset lähenemist ja kasutuspõhisust rakendavaks**. Selleks on vajalik oluliselt suurendada kokkupuudet ja suhtlemisvõimalusi sihtkeelekandjatega ehk eesti keelt (emakeelena kõnelejatega), sest keeleoskus areneb kõige loomulikumalt ja kiiremini

autentses suhtluses. Teiseks on vajalik eesti keele tundides hoogustada õpilasi motiveerivat kommunikatiivset keeleõpet. Kommunikatiivset keeleõpet iseloomustab autentsete materjalide ja aktiivõppemeetodite kasutamine, rohke omavaheline mõtestatud ja improvisatsiooniline suhtlemine, õppimine keelekeskkonnas, grammatika ja sõnavara õppimine suhtluspõhiselt, õppe paindlik diferentseerimine vastavalt õppijate tasemetele ja võimetele ning projektõppe rakendamine. Lõimitud aine- ja keeleõpe tähendab, et kõigis eestikeelsetes ainetundides toetatakse ka õpilaste keelelist arengut (vt Mehisto et al., 2010).

- ❖ Tuleb rakendada varast ja hilist keelekümblust ning õpetada ka kõigis põhikoolides osa (vähemalt 60%) aineid eesti keeles ning rakendades lõimitud aine- ja keeleõpet eestikeelsetes ainetundides. Lõimitud aine- ja keeleõpe tähendab, et kõigis eestikeelsetes ainetundides toetatakse ka õpilaste keelelist arengut.

Mida saavad teha koolipidaja ja kool omavahelises koostöös?

- ❖ Luua erinevate koolide koostöös **rohkem võimalusi kodukeele ja omakultuuri õppimiseks** (sh kasutades digilahendusi). Praegu on Eesti rakendatud üleilmakooli, et välismaal paiknevad pered saaksid oma lastele eesti keele ja eestikeelset õpet pakkuda. Sellele võiks lisanduda teine pool, mille kaudu Eestis asuvad muu keele ja kultuuritaustaga õpilased saavad paremini tunda õppida teisi kultuure ning keeli.
- ❖ Senisest oluliselt suuremal määral tuleb **teadvustada koolikogukonna (kooli töötajad, õpilased ja nende vanemad, vilistlased aga ka kohaliku kogukonna inimesed laiemalt) keelelist ja kultuurilist mitmekesisust ning kaasata kogukonna liikmeid kooli igapäevategevustesse**, et kogukonna liikmete koostöö kaudu rikastada ning toetada õppeprotsessi (kogukonnaliikmete poolt korraldatavad õppepäevad, praktilised tegevused) kui ka toetada kogukonnaliikmete arengut (nt eesti keelest erineva kodukeelega või eesti kultuurist erineva kultuuritaustaga inimeste koolitusprogrammid).
- ❖ Piisavalt tuleb luua **võimalusi** erineva kodukeelega ja kultuuritaustaga inimeste **koos õppimiseks** (ühiselt õpitegevustes osaledes, nt rühmatööd või uurimisprojekti tehes) ja muude tegevuste (nt huvitegevus) regulaarseks koostegemiseks (sh vajadusel digivõimalusi kasutades) – nt keelesõbrad, kultuurisõbrad, sõprusklassid, kui koolis ei ole piisavat mitmekesisust.

Mida saavad teha ülikoolid?

- ❖ Käivitada ühtse Eesti kooli arendusprogramm, mille raames toimub erinevate (aine)õpetajate ja koolijuhtide meeskondade koolitus. Suurema meeskonnana viibitaks ka praktikal. Koolitatud meeskonnad on valmis minema meeskondlikult arendama üht või teist kooli või lasteaeda, tagades piisavalt suure grupina ka koolikultuuri muutmise võimaluse. Riigiga koostöös tuleks programmis osalejatele kavandada eristipendium.
- ❖ Tõsta oluliselt eesti keele õpetajate teadmisi keele kasutuspõhisest omandamisest ja pädevust rakendada tänapäevaseid kommunikatiivseid keeleõppemeetodeid. Koolimeeskondade, aine- ja keeleõpetajate **lõimitud aine- ja keeleõppe (LAK-õppe) kompetentsi oluline suurendamine koos LAK-õppe metoodika ja materjalide arendamisega** (vt Mehisto et al., 2010). LAK-õppe rakendamine nõuab õpetajatelt ka senisest suuremat koostööoskust, et eri taustaga õpilasi vastavalt vajadusele läbivalt õppeprotsessis toetada.
- ❖ Koolimeeskondade, aine- ja keeleõpetajate **kultuuritundliku õppe pädevuse oluline**

suurendamine koos metoodika ja õppematerjalide arendamisega. Kultuuritundliku õpetamise rakendamiseks on vajalik, et õpetajad teaksid, kuidas seostada õpilaste kultuuritausta õpitava sisu ja meetoditega, kuidas soodustada õpilaste kriitilist refleksiooni oma elu ning ühiskonna teemadel, kuidas toetada õpilastekultuuripädevuse kasvu ning arutleda ühiskondlike võimuhete üle (Aronson & Laughter, 2016).

- ❖ Koolimeeskondade, aine- ja keeleõpetajate **teadmiste täiendamine mitmekeelsuse ja mitmekeelsete õpilaste toetamise teemadel.** Kummutamaks mitmekeelsusega seotud müüte ning toetamiseks mitmekeelsete õpilaste edukat toimetulekut eestikeelses koolis, on vajalik, et õpetajad ning muu koolipersonal oleks teadlik mitmekeelse õpilase keeleoskuse arengu eripäradest ning spetsiifilisest toest, mida vajab nii õpilane kui ka tema pere üldisemalt. Teiste riikide uuringutest (nt vt Ovando & Combs, 2018; Thomas & Collier, 2017) on teada, et mitmekeelse õpilase edukaks haridusteeks on kriitiline samaaegselt tähelepanu pöörata neljale põhilisele tegurile: 1) sotsiokultuurilistele protsessidele (nt eri emakeelte väärtustamine, koostöine õpikeskkond, eri kultuuritaustaga õpilaste omavahelised suhted koolis jne), 2) keeleõppele, 3) akadeemilisele ehk õppeainetes toimuvale arengule ning 4) mõtlemisoskuste arengule. Seejuures on võtmetähtsusega, et keeleõpe, akadeemiline ja mõtlemisoskuste arendamine toimuks samaaegselt mõlemas keeles.

Mida saab teha iga lapsevanem ja ühiskonnaliige?

- ❖ Aidata kaasa ühtse Eesti kooli ideede rakendamisel koolipere või kohaliku kogukonna liikmena – olla aktiivne kodanik ja kaasamõtleva, pakkuda enda abi seatud sihtide saavutamisel.
- ❖ Levitada sõnumeid headest praktikatest ühtse Eesti kooli suunas liikumisel.

MIKS ON ÜHTSET EESTI KOOLI VAJA?

1. Sest eraldatud koolisüsteem taasloob ühiskondlikke lõhesid

Eesti sotsiaal-majanduslikud näitajad viitavad mitmes kohas pikaajalistele märkimisväärsetele erinevustele eestlaste ning teiste rahvuste vahel. Nii näiteks on lisaks töötuse erinevatele määradele selgelt täheldatud ka tegevusalade ning ametialade põhisegregatsiooni (Saar & Helemäe, 2017). Tööturuseisundite erinevustega kaasnevad omakorda sissetulekute erisused ehk palgalõhe eestlaste ja mitte-eestlaste vahel (Leping & Toomet, 2008; Toomet, 2012). Palgaerinevused eri rahvusrühmade vahel toovad kaasa erisused elustandardites, mis väljenduvad omakorda näiteks eluasemevalikutes, tervisenäitajates või sotsiaalses kaasatuses. Neis kõigis mainitutes ilmneb selgelt eestivenelaste kehvem olukord. Tallinna vene emakeelega inimesed elavad üha sagedamini piirkonnas, milles domineerivad madalama sotsiaalmajandusliku staatusega elanikud ning mis on järjest enam venekeelne, samas kui eestlased suunduvad eestikeelsematesse ning kõrgema sotsiaalmajandusliku staatusega piirkondadesse (Leetmaa, 2017). Sotsiaalse kaasatuse indeksi järgi on nõrgalt kaasatud eestikeelsete inimeste seas 20%, samas kui venekeelsete hulgas on neid rohkem kui kaks korda enam (43%) (Kiisel & Seljamaa, 2017). Eesti elanike tervisenäitajad osutavad samuti selgetele erinevustele, nt eestlastest hindab oma tervist heaks või väga heaks 57%, samas kui mitte-eestlaste seas on sama hinnangu andjaid 43% (Tervise Arengu Instituut, 2017). Kokkuvõttes ei ole selline erisus ühiskonnas kasulik ka eestlastele, kelle elukvaliteet on küll justkui parem, kuid võiks olla veelgi parem, kui avada ka potentsiaal, mis saab sündida paremast koostööst teiste rahvusgruppidega. Selle eelduseks on viimaste oskuslik toetamine ja lõimimine Eesti kodanikena.

Mitmed teadlased, kes on püüdnud rahvuspõhise sotsiaalmajandusliku eraldatuse põhjuseid välja selgitada, jõuavad oma järeldustes tõdemuseni, et segregatsiooni juured peituvad ühiskonnagruppide vahelistes eraldatud sotsiaalsetes võrgustikes, mis saavad alguse haridussüsteemist (nt Leping & Toomet, 2008, Leetmaa, 2017). Sama tõdevad viimase Eesti Inimarengu aruande toimetajad, juhtides tähelepanu sellele, et Eesti rahvuslik-keeleliste paralleelkogukondade taastootmist toetab meie keeleliselt eraldatud kooliharidus, mille teadliku muutmise kaudu oleks võimalik välja pääseda segregatsiooni nõiaringist (Tammaru, Kallas, & Eamets, 2017). Kokkuvõtvalt – Eesti sotsiaalmajanduslike lõhede ületamine ei ole võimalik, ilma et riigis tekiks ühtne Eesti kool kõigile siin õppivatele lastele ja noortele. Oluline on, et formaalselt ühtne koolisüsteem kujuneks sisuliselt eri keelekogukondi ühendavaks. See loob aluse Eesti elanike ühistele sotsiaalsetele võrgustikele, mis kanduvad potentsiaalselt üle ka tööturule ning teistesse valdkondadesse.

2. Sest eesti keele õppimine teise keelena on vähetulemuslik

Eesti keelt teise keelena on Eestis aktiivselt õpitud ja õpetatud juba ligi kolmkümmend aastat. Keeleoskuse hindamine vastab Euroopa keeleõppe raamdokumendile (CEFR, 2007). Osas koolides on kasutusel keelekümblusmetoodika ning kasutatakse lõimitud aine- ja keeleõpet (LAK-õpet). Probleeme ja väljakutseid seoses eesti keelest erineva kodukeelega õpilaste õpiedukuse ja eesti keele oskusega on siiski mitmeid (Kasemets, Asser, Hannust, & Rahnu, 2013; Pöder, Lauri, & Rahnu, 2017; Soll & Palginõmm, 2011).

Vene õppekeelega põhikooli lõpetajate eesti keele oskuse tase on madal. Praegu on põhikooli lõpetamisel nõutav eesti keele tase B1 ehk iseseisva keelekasutaja oskuste madalam tase. B1-taseme üldine kirjeldus ütleb, et “inimene mõistab kõike olulist endale tuttavalt teemal, nagu töö, kool, vaba aeg vm; saab enamasti hakkama välisriigis, kus vastavat keelt räägitakse; oskab koostada lihtsat teksti tuttavalt või enda jaoks huvipakkuvalt teemal; oskab kirjeldada kogemusi, sündmusi, unistusi ja eesmärke ning lühidalt põhjendada-selgitada oma seisukohti ja plaane” (CEFR, 2007). Eksamitulemused näitavad, et suur osa vene õppekeelega põhikooli lõpetajatest ei valda eesti keelt B1-tasemel. Vene õppekeeles või keelekümbluses põhikooli lõpetajate hulgas on B1 tasemel eesti keele oskajaid 64% (sh keelekümbluses ligi 90% ning vene õppekeeles ligi 60%) ja nende osakaal pole viimasel ajal kasvanud (Selliöv, 2016). Samas on B1 tase selgelt liiga madal jätkuõpinguteks.

Eesti keele kui teise keele tavatundides ei kasutata sageli tänapäevast kommunikatiivset metoodikat. Õpetajatel on vähe teadmisi keeleoskuse loomuliku arengu kohta. Näiteks võib tuua, et paljudes tundides on õpilastel vähe võimalusi suhtlemisoskuse arendamiseks ja keelefunktsioonide tasemepõhiseks omandamiseks. Põhikoolis ei ole eestikeelne aineõpe kohustuslik, mistõttu õpilaste akadeemiline keeleoskus ei arene piisavalt. Eestikeelsetes ainetundides ei osata sageli kasutada aktiivõppemeetodeid ega toetada keele arengut (vt Metslang, Kitsnik, & Krall, 2014). Vähe kasutatakse suhtlemisvõimalusi sihtkeelekandjate ehk eestlastega. Seega on suure osa venekeelse põhikooli lõpetajate eesti keele tase selline, mis takistab nende edasiõppimist järgmisel õppetasel (nt gümnaasiumis) eesti keeles ja seega eestikeelsesse ühiskonda lõimumist.

3. Sest eesti keele oskusest sõltuvad võimalused jätkuhariduseks

Erinevad uuringud Eestis ja rahvusvaheliselt on korduvalt osutanud sellele, et tagasihoidlik riigikeele oskus tekitab venekeelsetele õpilastele haridussüsteemis barjääre, mis on vastuolus võrdsete võimaluste ning võrdse kohtlemise printsiibiga (Santiago, Levitas, Radó, & Shewbridge, 2016). Nii on keeleoskusest tulenevalt vene õppekeelega koolide lõpetajad võrreldes eesti õppekeelega koolide lõpetajatega sagedamini sunnitud tegema põhikooli järgselt valikuid kutseõppe kasuks, sest seal on võimalik edasi õppida vene keele toel. Võrreldes eesti õppekeelega põhikooli lõpetajatega läheb suhteliselt suur osakaal vene õppekeeles põhikooli lõpetajatest kutsekooli: kui eesti õppekeelega põhikoolidest jätkab kutsehariduses 24,5%, siis vene õppekeelega koolidest 62,4% vajaliku B1 keeletaseme mittaavutanutest (Selliöv, 2016). Parema eesti keele oskusega vene noored jätkavad tõenäolisemalt üldhariduses ja sealt edasi kõrghariduses ning on edukamad ka esimese töökoha leidmisel (Lindemann, 2013). Lisaks vene kodukeelega õpilaste haridusvõimalustele on oluline silmas pidada ka siin õppivate rändetaustaga õpilastele, sh pagulastele pakutava toe asjakohasust nii, et ka nemad edeneksid hariduses võimetekohaselt.

4. Sest meie ühiskond muutub ja me peame selleks paremini valmis olema

Eesti rahvastiku- ja hõiveprognoos annab alust eeldada, et Eestisse sisseränne tulevikus pigem kasvab, sest Eesti rahvaarvu stabiliseerumiseks on ühelt poolt vajalik nii sündimuse tõus taastetasemele kui ka aastas ligikaudu 2200 uue inimese lisandumine välisriikidest siinse rahvastiku hulka. Kui aga sündimus ei kasva, siis eeldaks rahvastikukao vältimine järgneva 15 aasta jooksul 4000 (neto)sisserändajat (Puur, Piirits, Sakkeus, Klesment, & Eamets, 2018). Teadlased on näidanud, et teoreetiliselt on töötajate hulga vähenemist võimalik kompenseerida erinevate hõivet parandavate teguritega (Eamets et al., 2018), kuid ilmselt on ka need muutused pikaajalised ja keerukad, mistõttu võib eeldada, et Eesti sisseränne mõõdukalt kasvab. Mõõduka sisserändega kaasneb aga mitmekesisuse märgatavam kasv näiteks haridusasutustes, sest rändes osalevad suurema tõenäosusega nooremapooldes tööealised inimesed, kellega rändavad sagedasti kaasa alaealised lapsed (Eamets et al., 2018). Vaatamata sellele, et Eesti sisserändajate seas kasvab Eesti päritolu inimeste osakaal ja nad moodustavad immigrantidest ligi poole (Eesti Statistikaamet, 2018), suurendab ka selliste inimeste tulek siinse haridusmaastiku mitmekesisust, sest lasteaeda ja koolidesse jõudvad lapsed võivad olla väga erineva keele- ja kultuuritaustaga ning vajada mitmepalgelist kohanemistuge. Lisaks ei tohi unustada, et Eestisse jõuab ilmselt ka edaspidi vähesel määral pagulasperesid, kelle lapsed õpivad sarnaselt kohalikega kodulähedastes koolides. Võttes arvesse ka üldist tendentsi hariduse ja tööturgude rahvusvahelistumisele, on selge, et Eesti õppeasutused peavad olema valmis kohanema keeleliselt ja kultuuriliselt järjest mitmekesisemaks muutuva õpilaskonnaga ning ühtlasi suurendama oma valmisolekut anda õpilastele selles maailmas toimetulekuks kaasa vajalikke teadmisi, oskusi ja hoiakuid. Mitmekesisustuv kool ei ole mitte ainult väljakutse, vaid seda tuleks näha rikastava võimalusena, mis pakub eesti õpilastele elus hakkamasaamiseks rikkaid kultuurikogemusi.

MILLE PÕHJAL ON ÜHTSE EESTI KOOLI VISIOONI KOOSTATUD?

Eesti ühiskonna lõimumise kontseptsioon

Ühtse Eesti kooli visioon tuleneb RITA projekti raames välja töötatud lõimumise kontseptsioonist (Tamm et al., 2018), mille kohaselt on lõimumisprotsesside fookuses üheaegselt kolm eesmärki:

- ❖ ühise riigiidentiteedi kasvatamine ja tugevdamine,

- ❖ kultuuriliste identiteetide säilitamine ja arendamine,
- ❖ riigi elanikkonna kultuurilise ühisosa suurendamine.

Seejuures on lõimumisprotsessile esiteks omane õppimisele suunatus, tagades Eesti riigis ja ühiskonnas toimetulekuks vajalikud kultuurilised pädevused ning eri kogukondade vahelised head suhted. Teiseks oluliseks tunnuseks on eri kultuurikogukondade soov ja avatus õppida tundma teise poole kultuuri. Taotledes samaaegselt nii ühise Eesti riigi identiteedi kui ka vähemuskultuuride säilitamist ning väärtustamist, on oluline tähelepanu osutada mitmikidentiteedi tähtsusele ja väärtustamisele Eestis (Tamm et al., 2018). See tähendab, et „inimese minapilt koosneb mitmest erinevast, kuid integreeritud identiteedist. Igal identiteedil on oma semiootiline raamistik, mis sisaldab väärtusskeemi, tähendussüsteemi ja käitumismalle“ (Ehala, 2003, lk 8). Nagu Ehala (2003) osutab, võib ühel inimesel olla piiramatu hulk identiteete – nt sugupoole ja seksuaalne identiteet, kultuuriline, etniline, rassiline, keeleline, ideoloogiline, subkultuuriline identiteet, elustiil, sotsiaalmajanduslik staatus, lokaalne identiteet.

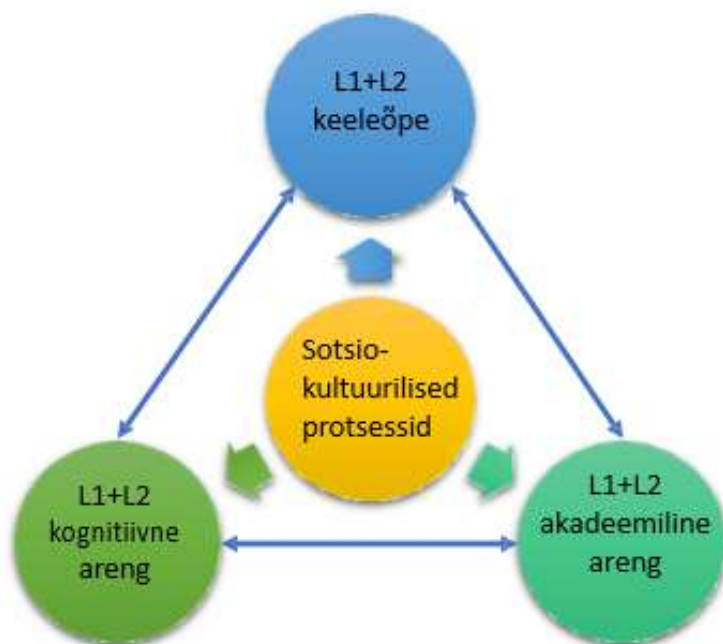
Lisaks eelnevale on lõimumise toetamisel senisest enam vaja tähelepanu osutada sotsiaalse ebavõrdsuse ning võimu- ja staatussuhete erinevuste vähendamisele eri rahvusrühmade vahel (Tamm et al., 2018). Teisisõnu tuleb püüda leida üles ning tegeleda protsessidega, mille kaudu toimub ühiskonnas segregatsiooni taastootmine. Eri õppekeeltega haridussüsteem on siin üheks oluliseks algallikaks.

Tulemusliku kakskeelse õppe kontseptsioon

Tuginedes Ameerika Ühendriikide pikaajalistele ning ulatuslikele uurimustele erinevate kakskeelse hariduse mudelite kohta, on Thomas ja Collier (1997) välja töötanud kontseptsiooni, mis toob välja kõige olulisemad haridussüsteemi tegurid, tagamaks vähemusõpilaste edukas keele omandamine lisaks headele õpitulemustele (joonis 1). Thomase ja Collieri (Ovando & Combs, 2018; Thomas & Collier, 2017) kohaselt on edukuse kriteeriumiks samaaegne tähelepanu neljale põhilisele tegurile: 1) sotsiokultuurilistele protsessidele (nt eri emakeelte väärtustamine, koostöine õpikeskkond, eri kultuuritaustaga õpilaste omavahelised suhted koolis jne), keeleõppele, akadeemilisele arengule ning kognitiivsele arengule. Seejuures on võtmetähtsusega, et keeleõpe, akadeemiline ja kognitiivne areng toimuks samaaegselt mõlemas keeles. Teisisõnu on Eesti muu kodukeelega õpilaste kvaliteetse hariduse pakkumiseks vaja, et...

- ❖ nad õpiksid nii eesti keelt (L2) kui oma emakeelt¹ (L1) õppeainena (keeletunnid);
- ❖ neil oleks võimalik end akadeemiliselt arendada (omandada eakohast õppekava) nii eesti keeles (L2) kui ka oma emakeeles (L1) ning seejuures on oluline silmas pidada, et eesti keeles toimuvat aineõpet (ainetunnid) on võimalik alustada enne kui eesti keel täielikult omandatakse;
- ❖ neil oleks võimalik enda mõtlemisoskusi arendada nii eesti (L2) kui emakeeles (L1), seejuures on eriti kriitiline pakkuda mõtlemisoskuste arengu võimalust just hariduse esimestel astmetel; lisaks on tähtis, et eestikeelne õpe ei ole kuidagi lihtsustatud või lihtsalt emakeeles õpitu tõlkimine;
- ❖ õpikeskkond oleks õpilast igakülgsest toetav ning looks õppimiseks positiivse pinnase, nt oleks eneseväärikust suurendav, ärevust vähendav.

¹ Eestis tüüpiliselt vene keel.

Joonis 1. Thomase ja Collieri mitmekeelse kooli keeleõppe kontseptsioon

Kommunikatiivse keeleõppe kontseptsioon

Kommunikatiivne keelepädevus on võime suhtlussituatsioonides keele abil oma eesmärged saavutada ja kaaslastega ühistegevust koordineerida. Kommunikatiivne keeleoskus koosneb neljast omavahel põimunud osaoskusest: loetu mõistmine, kuuldu mõistmine, rääkimine ja kirjutamine (Kaivapalu & Martin, 2010). Kommunikatiivse keeleoskuse arenemist toetavad grammatika- ja sõnavarapädevused (Kaivapalu & Martin, 2010) ning see areneb nii horisontaalselt kui ka vertikaalselt. Horisontaalne areng tähendab, et keeleoskustaseme tõustes suudab keelekasutaja suhelda järjest rohkematel teemadel, täita järjest enam suhtlusülesandeid ning kasutada keelt mitmekesisemates kontekstides. Vertikaalse arengu all mõistetakse järjest keerukamate kommunikatiivsete tegevuste järjest edukamat täitmist (CEFR, 2007).

Paralleelselt kommunikatiivsete pädevuste arenguga areneb leksikaalgrammatiline ehk sõnavara- ja grammatikapädevus. Leksikaalgrammatilise pädevuse arengut seletatakse tänapäeval sotsiokognitiivselt ehk keele omandamist vaadeldakse seoses ajutööga ning sotsiaalpsühholoogiliste ja kultuuriliste mõjuritega. Keel koosneb keele konstruktsioonidest (Goldberg 1995, 2003), milles on ühendatud vorm, tähendus ja suhtlusfunktsioon (Ellis, 2013; Eskildsen, 2008; Langacker, 2008; Tomasello, 2003). Keelekonstruktsioonid arenevad oma loomuliku arengurada pidi, muutudes keerukamaks, täpsemaks ja sujuvamaks (vt ka Kitsnik, 2018). Keelekonstruktsioonide arenguks on oluline rohke autentne sisend ja rohke võimalus ise keelt turvalises keskkonnas katsetada, keelevead on seejuures arengu loomulik osa.

Eesti keele kui teise keele omandamise tõhustamiseks on vajalik arendada kommunikatiivset keeleõpet (vt joonis 2):

- ❖ **Suurendada oluliselt kokkupuudet ja suhtlemisvõimalusi sihtkeele kandjatega (eesti keelt emakeelena kasutavate inimestega)**, sest keeleoskus areneb kõige loomulikumalt ja kiiremini autentses suhtluses. Seda võimaldab kõige paremini koosõppimine ühtses Eesti koolis.

- ❖ Hoogustada õpilasi motiveerivat kommunikatiivset keeleõpet eesti keele kui teise keele tundides ja eestikeelsetes ainetundides. Sh jätkata keelekümblyse arendamist ja laiendada seda kahe-suunalisele keelekümblysele, jätkata hoogsalt LAK-õppe metoodika ja materjalide arendamist (vt Mehisto et al., 2010), arendada kommunikatiivse meetodi kasutamist kõigis eesti keele tundides.
- ❖ Arendada eesti keele kui teise keele õpe teise keele omandamise loomulikele põhimõtetele vastavamaks, eakohaselt kaasahaaravamaks ja õppijaid toetavamaks.

Joonis 2. Kommunikatiivse keeleõppemeetodi iseloomulikud jooned (Littlewood, 1981; Krall et al., 1997; Richards, 2006; Lobman & Lundquist, 2007 põhjal)

Kultuuritundlik õpetus kui vähemusõpilaste akadeemilise edu toetaja

Vähemusravusest õpilaste väiksemat õpiedu ning sellega kaasnevat haridusvõimaluste ebavõrdsust võrreldes enamusrahvusest õpilastega ei selgitata üksnes halva (riigi)keele oskuse, vaid ka õpetamisprotsessist tingitud puudujääkidega. Üheks selliseks selgituseks on kultuuritundlik õpetus (ingl keeles *culturally responsive/relevant teaching/pedagogy*), mille kohaselt õpilaste kultuuriteadmiste ja eelnevate kogemuste arvestamine muudab õppimise enam tähenduslikuks ning selle kaudu ka tulemuslikumaks (Gay, 2000). Tegemist on protsessiga, kus toimub õpilaste intellektuaalne, sotsiaalne, emotsionaalne ja poliitiline võimestamine nende kultuuritausta kaasamise kaudu, et õppeprotsessis anda edasi vajalikke oskusi, teadmisi ning hoiakuid (Ladson-Billings, 2009). Sellise õpetamise iseloomulikud tunnused on:

- ❖ õpilaste kultuuritausta seostamine õppe sisu ja meetoditega;
- ❖ õpilaste kriitiline refleksioon oma elu üle ning ühiskonna teemadel;
- ❖ õpilaste kultuuripädevuste toetamine;
- ❖ ühiskondlike võimused üle arutlemine (Aronson & Laughter, 2016).

USA teadlased Aronson ja Laughter (2016) koostasid hiljuti põhjaliku süstemaatilise ülevaate teadusuuringutest, mis käsitlevad kultuuritundliku õpetamise ja õpilaste õpitulemuste seost. Nad leidsid, et kultuuritundliku õpetamise rakendamisel on positiivne seos õpilaste paranenud hindamistulemustega. Veelgi enam aga rõhutavad autorid tulemusi, mis näitasid kultuuritundliku õppe seost õpilaste suurenenud motivatsiooni, ainealase huvi, aines kaasrääkimise ning

testitegemise enesekindlusega, mis on omakorda vajalikuks eelduseks hindamistel heade tulemuste saavutamisele. Õpimotivatsioon, ainehuvi, kaasrääkimine ning enesekindlus on ka autorite arvates peegelduseks omandatud tegelikest akadeemilistest oskustest ning kontseptsioonidest, mis omakorda on kriitilise tähtsusega elukestvaks õppijaks kujunemisel. Seetõttu on ka ühtse Eesti kooli nägemuses oluline arvesse võtta kõigi Eesti koolis õppivate õpilaste kultuuritausta, et selle kaudu oleks võimalik toetada nende edukat õpiteed ning vajalike oskuste, teadmiste ning Eesti ühiskonnas oodatud hoiakute kujunemist.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Aronson, B., & Laughter, J. (2016). The Theory and Practice of Culturally Relevant Education. *Review of Educational Research*, 86(1), 163.
- CEFR. (2007). Euroopa keeleõppe raamdokument. Õppimine, õpetamine ja hindamine. Haridus- ja Teadusministeerium. Salvestatud https://www.hm.ee/sites/default/files/euroopa_keeleeõppe_raamdokument.pdf
- Eamets, R., Puur, A., Piirits, M., Anniste, K., Sakkeus, L., & Klesment, M. (2018). Eesti tööjõu prognoos: sisseränne vs hõivemuutus. Salvestatud https://sisu.ut.ee/sites/default/files/ranne/files/luhikokkuvote_1_toojou_pakkumine_sisseanne_ja_hoive_4_02_07.2018.pdf
- Eesti Statistikaamet. (2018). *Eesti Statistika andmebaas*. Salvestatud pub.stat.ee
- Ehala, M. (2003). Identiteedikasvatus ja keelehoid ehk Miks peaks eesti kool arendama eesti identiteeti. *Oma Keel*, (2). Salvestatud http://www.emakeeleselts.ee/omakeel/2003_2/Ehala.pdf
- Ehala, M. (2019). Mitmikidentiteedi ja ühtekuuluvuse võimalused ja väljakutsed Eestis. RITA-RÄNNE teema kokkuvõtte nr 7. Salvestatud https://sisu.ut.ee/sites/default/files/ranne/files/7_mitmikidentiteedi_ja_uhtekuuluvuse_voimalused_ja_valjakutsed_eestis_raport_m.ehala_.pdf
- Ellis, N. (2013). Construction Grammar and Second Language Acquisition. T. Hoffmann & G. Trousdale (Toim), *The Oxford Handbook of Construction Grammar* (lk 365–378). Oxford: Oxford University Press.
- Eskildsen, S. W. (2008). *Constructing a second language inventory. The accumulation of linguistic resources in L2 English (PhD dissertation)*. Odense: Institute of Language and Communication University of Southern Denmark.
- Gay, G. (2000). *Culturally Responsive Teaching: Theory, Research, and Practice*. New York: Teachers College Press.
- Kaivapalu, A., & Martin, M. (2010). Mis on võõrkeeleõpe ja kuidas võõrkeelt õpitakse? P. Kanne (Toim), *Võõrkeeled: valdkonnaraamat põhikooliõpetajale*. Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.
- Kasemets, L., Asser, H., Hannust, T., & Rahnu, L. (2013). Uusimmigrantõpilaste akadeemiline ja sotsiaalne toimetulek Eesti üldhariduskoolis. Uusimmigrantõpilaste õpiedukuse ja haridusvõimaluste uuring. MindPark. Salvestatud http://dSPACE.ut.ee/bitstream/handle/10062/41933/Uuringuaruanne_MindPark.pdf?sequence=1
- Kiisel, M., & Seljamaa, J. (2017). Sotsiaalse sidustumise mustrid [Patterns of social cohesion]. P. Vihalemm, M. Lauristin, V. Kalmus, T. Vihalemm, R. Kurvits, K. Paalits, ... T. Vihalemm (Toim), *Eesti ühiskond kiirenevas ajas: uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ 2002-2014 tulemused* (lk 363–409). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kitsnik, M. (2018). *Iga asi omal ajal: eesti keele B1- ja B2-taseme verbikonstruktsioonid keeleoskuse arengu näitajana. Doktoritöö*. Tallinna Ülikool, Humanitaarteaduste instituut.
- Krall, I., Sõrmus, E., Toomsalu, M. 1997. Kommunikatiivse keeleõppe lühikursus. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- Ladson-Billings, G. (2009). *The Dreamkeepers: Successful Teachers of African American Children*. Somerset, UNITED STATES: John Wiley & Sons, Incorporated. Salvestatud <http://ebookcentral.proquest.com/lib/tartu-ebooks/detail.action?docID=1132872>
- Langacker, R. W. (2008). *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Leetmaa, K. (2017). Elukoht kui lõimumise mõõdupuu: muutused keelekogukondade elukohtade eraldatuses [Place of residence as a measure of integration: changes in segregation among different language communities]. T. Tammaru (Toim), *Eesti inimarengu aruanne 2016/2017. Eesti rändeajastul*. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu. Salvestatud <https://inimareng.ee/sisseranne-ja-loimumine/elukoht-kui-loimumise-moodupuu/>
- Leping, K. O., & Toomet, O. (2008). Emerging ethnic wage gap: Estonia during political and economic transition. *Journal of Comparative Economics*, (4), 599.
- Lindemann, K. (2013). *Structural integration of young Russian-speakers in post-Soviet contexts: Educational attainment and transition to the labour market*. Tallinn: Tallinna Ülikool. Salvestatud <https://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:262535>
- Littlewood, William 1981. *Communicative Language Teaching*. New York: Cambridge University Press.
- Lobman, C., & Lundquist, M. 2007. *Unscripted Learning: Using Improv Activities Across the K-8 Curriculum*. New York: Teachers College Press.
- Mehisto, P., Marsh, D., Frigols, M.-J., Võlli, K., Asser, H., Haav, H., ... Kärema, T. (2010). *Lõimitud aine- ja keeleõpe*. Tallinn: Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus Meie Inimesed.

- Metslang, H., Kitsnik, M., & Krall, I. (2014). Content and language integrated learning methodology at Russian-medium schools. *Eesti ja Soome-Ugri Keeleteaduse Ajakiri*, 5(3), 71–97. <https://doi.org/10.12697/jeful.2014.5.3.04>
- Ovando, C. J., & Combs, M. C. (2018). *Bilingual and ESL Classrooms: Teaching in Multicultural Contexts* (6th Edition). Maryland, USA: Rowman & Littlefield Education. Salvestatud <https://www.kriso.ee/bilingual-esl-classrooms-teaching-multicultural-contexts-db-9781475823127.html>
- Puur, A., Piirits, M., Sakkeus, L., Klesment, M., & Eamets, R. (2018). Hõivatud hõivestsenaariumide ja EIA rahvastikuproгноosi taustal. RITA-RÄNNE projekt. Salvestatud https://sisu.ut.ee/sites/default/files/ranne/files/rita_hoive_ja_rahvastik.pdf
- Richards, Jack C. 2006. *Communicative Language Teaching Today*. Cambridge University Press.
- Pöder, K., Lauri, T., & Rahnu, L. (2017). Eesti koolisüsteemi väljakutsed: õpiedukuse erinevus erikeelsetes koolides ja sisserändajate koolivalikud. T. Tammaru (Toim.), *Inimarengu aruanne 2016/2017*. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu. Salvestatud <https://inimareng.ee/>
- Saar, E., & Helemäe, J. (2017). Rahvuslik segregatsioon Eesti tööturul [Ethnic segregation at Estonian labour market]. T. Tammaru (Toim.), *Eesti inimarengu aruanne 2016/2017. Eesti rändeajastul*. Tall: Eesti Koostöö Kogu. Salvestatud <https://inimareng.ee/sisseranne-ja-loimumine/rahvuslik-segregatsioon-estee-tooturul/>
- Santiago, P., Levitas, A., Radó, P., & Shewbridge, C. (2016). *OECD Reviews of School Resources: Estonia 2016*. Paris: OECD Publishing. Salvestatud <http://dx.doi.org/10.1787/9789264251731-en>
- Selliöv, R. (2016). *Eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajate eesti keele oskus*. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium. Salvestatud https://www.hm.ee/sites/default/files/hmin_b1_keelee_tase.pdf
- Soll, M., & Palginõmm, M.-L. (2011). *Õppekeelest erineva emakeelega õpilane koolis : Eesti ja teiste riikide koolide kogemus*. Narva: Tartu Ülikooli Narva Kolledž. Salvestatud <https://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:130208>
- Tamm, M., Raud, R., Ehala, M., & Vetik, R. (2018, juuni). Mitmekultuurilise Eesti ühiskonna ja lõimumise kontseptuaalsed alused. Teema kokkuvõtte nr 2. [The conceptual basis of Estonian's multicultural society and its integration. Summary no. 2.]. University of Tallinn, University of Tartu, RITA-RÄNNE projekt. Salvestatud https://sisu.ut.ee/sites/default/files/ranne/files/teemakokkuvote_2_mitmekultuuriline_uhiskond_loplik_.pdf
- Tammaru, T., Kallas, K., & Eamets, R. (2017). Põhisõnumid. Eesti rändeajastul. [Main messages. Estonia at the age of migration]. T. Tammaru (Toim.), *Eesti inimarengu aruanne 2016/2017. Eesti rändeajastul*. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu. Salvestatud <https://inimareng.ee/sisseranne-ja-loimumine/rahvuslik-segregatsioon-estee-tooturul/>
- Tervise Arengu Instituut. (2017). Tervisestatistika ja terviseuringute andmebaas. Tervise Arengu Instituut. Salvestatud <http://pxweb.tai.ee/PXWeb2015/index.html>
- Thomas, W. P., & Collier, V. (1997). *School Effectiveness for Language Minority Students*. National Clearinghouse for Bilingual Education. Salvestatud http://www.thomasandcollier.com/assets/1997_thomas-collier97-1.pdf
- Thomas, W. P., & Collier, V. P. (2017). *Why Dual Language Schooling*. Albuquerque, NM: Fuente Press.
- Tomasello, M. (2003). *Constructing a Language: A Usage-Based Theory of Language Acquisition by Michael Tomasello*. Harvard University Press.
- Toomet, O. (2012). Kas keeleoskus aitab leida paremat tööd? *Riigikogu Toimetised*, 25(June). Salvestatud <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2016/02/Kas-keeleoskus-aitab-leida-paremat-t%C3%B6%C3%B6d-Ott-Toomet.pdf>
- Vetik, R. (2015). Riigiidentiteedi kaks sammast. *Riigikogu Toimetised*, 32, 23–38.